

ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ INTERNETU V BRITSKÝCH KNIHOVNÁCH: INFORMAČNÍ GRAMOTNOST PRO KAŽDÉHO

Sylva Šimsová, Velká Británie

1 Kultura, vzdělání a informační gramotnost

1.1 Kultura

Slovník spisovného jazyka českého definuje kulturu jako „soubor výsledků veškeré tělesné a duševní činnosti utvářející lidskou společnost“. Důležitou roli v této definici má slovo „činnost“, které naznačuje, že kultura není statická a vyvíjí se podle toho, co lidé ve společnosti dělají. Použití lidské vůle pro rozvoj společnosti nás odlišuje a zároveň také odcizuje, od spontánního rozvoje přírodního. Diskuse o tomto odcizení se dnes nachází nejenom ve filosofických úvahách, ale i v knihovnické literatuře. [1] Jako knihovníci patříme mezi ty „činitele“, kteří pomáhají kulturu vytvářet, předávat a zachovávat pro budoucnost.

1.2 Vzdělanost

O úkol předávání kultury ve formě vzdělání se dělíme s pedagogy. Vzdělání je ve slovníku definováno jako „rozvinutí duševních schopností člověka, osvojení širokých znalostí soustavným poznáváním“. Tato definice klade důraz na jedince, ne na společnost. Jako vzdělavatelé pomáháme v myslích lidí, s kterými se ve své pracovní roli setkáme, uplatnit kulturní hodnoty, která jsou produktem společnosti.

Na této definici je také zajímavé, že používá slova se širokým významem, která se týkají tradičních kladných hodnot, jako „duševní schopnosti“ nebo „znalosti“. Osvětová práce, se kterou knihovnictví bylo od minulého století spojováno, se také týkala „kulturního, duchovního osvětlení, duchovní vzdělanosti“ a osvětěný člověk, podle slovníku, byl „duševně, rozumově vyspělý, vzdělaný, moudrý rozvázný“. Přístup tohoto dřívějšího období knihovnické práce by se mohl, z hlediska dnešní terminologie, nazvat holistickým – knihovníkům a osvětovým pracovníkům šlo o rozvoj celého člověka, ne o dílčí výchovné cíle.

1.3 Informační gramotnost

V současné době se dává přednost výrazům „přístup k informacím“ nebo „informační gramotnost“. Informace je ve slovníku definována jako „zpráva, údaj“ a zpráva jako „sdělení nějaké skutečnosti ústně nebo písemně“.

Ve srovnání se „vzděláním“, které popisuje abstraktní stav mysli, „informace“ je úzce změřena na určitou konkrétní skutečnost. Vědění obsažené v naší kultuře jako by se rozdrobilo na jednotlivá fakta. A počet těchto faktů roste tak prudce, že lidstvo má problémy s nimi udržovat krok. [1]

Problémy s růstem informací se dále zvyšují novými metodami skladování. Na té nejnižší úrovni existuje problém „informační gramotnosti“, t.j. zručnosti v používání různých metod informační techniky. Na úrovni odborné vznikají zcela nové a stále se měnící způsoby skladování a vyhledávání informací.

1.4 Informační chudina

Některé problémy jsou sociální, spíše než technické. Jeden problém, na který se zapomíná, je nebezpečí, že lidstvo se rozdělí do dvou tříd: informačně bohaté s přístupem k informačním zdrojům, a informační chudinu, která bude od informací odříznuta.

2 Údržba vzdělanosti

2.1 Změny ve vzdělanosti

Druhý sociální problém v Británii je změna v celkové vzdělanosti, ke které vedle technologického vývoje přispělo i několik dalších jevů:

Postupné rozšíření televise v poválečných letech mělo zhruba tři následky: Členové rodiny spolu méně hovoří, protože k jídlu usedají před televizní obrazovkou místo k jídelnímu stolu. V mnoha obývacích pokojích je televise stále zapnuta, což brání jiným činnostem, třeba četbě. Integrované vzdělání, které přináší konverzace a četba, je nahražováno nahodilou směsí informací.

Britský školní systém, včetně vzdělávacích programů pro dospělé, byl tradičně velmi dobře veden a umožňoval přístup ke vzdělání po celý život, ve kterém veřejné knihovny hrály důležitou roli. To se bohužel pokazilo v šedesátých letech zavedením nových učebních metod. Nedostatky finančních zdrojů v dalších desetiletích stav ještě zhoršily. A tak úroveň vzdělání v Británii se dnes nedá srovnávat s předchozími generacemi. Situace se tak zhoršila, že před několika lety vycházeli v šestnácti ze škol mladí lidé, kteří neuměli číst a psát. Dnes se intenzivně pracuje na nápravě těchto chyb a nové mladé generaci se opět dostává lepšího vzdělání.

Rychlé změny v obsahu vědních oborů způsobují, že vědomosti získané studiem rychle zastarávají. Svět, ve kterém by lidé celý život provozovali to, co se v mládí naučili, už neexistuje. Předpokládá se, že v budoucnosti budou lidé doplňovat a případně i měnit své kvalifikace po celý život.

Lidé žijí déle než dříve a během svého výdělečného života mají kratší pracovní dobu. Někteří odcházejí do důchodu předčasně. Tím vzniká problém vzrůstajícího volného času a otázka, jak ho blahodárně využít.

2.2 Řešení problémů vzdělanosti

Během minulého roku zahájil ministr školství diskusi o vzdělání pod názvem „The Learning Age“. Zpráva o výsledcích této konsultace je k dispozici na internetu [2].

Řešení problémů vzdělanosti vedlo k několika iniciativám, které mají obdoby v jiných částech západního světa, zvláště v anglicky mluvících zemích. Pro oživení zájmu o četbu se pořádají různé akce, jako třeba „Týden knihoven“ nebo „Národní rok četby“. Během roku četby, na příklad, dostalo na základních školách každé dítě poukázku na koupi knih. Pro celkové zlepšení úrovně vzdělání se, vedle reformy školní výuky, vytvořilo několik nových

akcí, jejichž účelem je poskytnout základní vzdělání, napravit škody způsobené v předchozím nedostatku výuky, umožnit nové kvalifikace pro lidi bez zaměstnání, zlepšit kvalitu života pro znevýhodněné, rozšířit obzory všem, kteří po tom touží. Není to vlastně nová myšlenka – osvětová práce všech druhů měla v Británii vždy vysokou úroveň.

Možnosti dálkového studia, které dnes nacházíme pod jmény „Open learning“ a „Distance learning“, se do určité míry podobají korespondenčním a jiným dálkovým kursům, které se v době mého příchodu do Británie hodně používaly. Dnešní kursy jsou však lépe organizovány, poskytují studentům velice dobře navržená skripta a jiné studijní pomůcky, a využívají moderní technologii a televizi. „Open learning“ – studium otevřené všem – je jméno studijních programů, které umožňují dospělým studentům doplňovat si vzdělání soukromým studiem. „Distance learning“ – studium na dálku – se týká učebních metod, které nevyžadují, aby student docházel do učebny. Místo toho se používají různé technologické pomůcky. Úspěšným příkladem studia na dálku je Open University, kterou vystudovalo víc dneš dva miliony lidí od jejího založení v šedesátých letech. „Open learning“ koordinuje sdružení British Association for Open Learning.

„Lifelong learning“ – studium po celý život – znamená, že nikdo není příliš starý na to, aby si rozšířil vzdělání. Mezi úspěšnými absolventy Open University bývají důchodci. Vedle toho existuje také University of the Third Age – Univerzita třetího věku. O důležitosti vzdělávání pro důchodce se dnes uvažuje také z hlediska sociální péče. Nedávno vydaná zpráva Královské komise s ohledem na péči o staré lidi [3] doporučuje, aby přístup ke vzdělání byl pokládán za důležitou složku péče o staré lidi.

2.3 Tradiční úloha knihoven v údržbě vzdělanosti

Vedle lidí, kteří se zapojují do organizované vzdělávací činnosti, užívají knihovnu také náruživí čtenáři-samotáři. Veřejné knihovny vždy sloužily jako náhražka university těm, kteří toužili po vzdělání, o které však z nějakého důvodu přišli.

Také v universitních knihovnách se najde podobný typ náruživého čtenáře. Studenti jsou v Britských univerzitních kursech vedeni k tomu, aby měli širokou základnu ve svých znalostech.

Jedním z knihovnických úkolů je poskytnout pomoc čtenářům při výběru četby. Je to nepřímý úkol vzdělávací, i když podle britských tradic knihovník nemá čtenáři radit nebo se snažit jeho zájmy usměrňovat podle svých vlastních představ.

Veřejná knihovna tradičně sloužila jako středisko osvětové práce a její místnosti byly využívány pro schůze místních kulturních společností a vzdělávacích kursů.

2.4 Zapojení knihoven do údržby vzdělanosti dnes

Tradice spolupráce knihoven s údržbou vzdělanosti pokračuje:

Vybrané veřejné knihovny jsou členy British Association for Open Learning. Mají na skladě materiály v souvislosti s kursy „Open learning“ a jejich knihovníci poskytují podporu čtenářům-studentům. Knihovnické sdružení, Library Association, je jedním ze sponsorů projektu „Open learning“.

Výzkumné oddělení Britské knihovny vydalo v minulém roce dvě zprávy o knihovnách a vzdělání: jednu o „Open learning“ a jednu o „Distance learning“. [4] Ve stejném roce vyšla zpráva Library and Information Commission s plánem na celostátní síť veřejných knihoven, od které se očekává, že poskytne obyvatelům Británie přístup k vědomostem, představitosti a vzdělanosti. [5] Zdá se tedy, že zatím si knihovny udržují svou pozici v osvětové práci. Otázka je, zda se tato pozice změní, až se těžiště informačních zdrojů ještě více přesune z tištěných dokumentů na elektronické přístroje.

Druhá otázka je, zda knihovny v budoucnosti neztratí ty čtenáře-samotáře, kteří bývali těžištěm jejich činnosti. Dnes je, na příklad, vzácné vidět knihu z veřejné knihovny v dopravních prostředcích. Když už cestující něco čte, je to obvykle paperback, který si koupil v knihkupectví, novinovém stánku nebo supermarketu. Je možné, že k tomuto jevu také přispívá nedostatečný nákup knih ve veřejných knihovnách, způsobený finančními problémy. Investice do nové technologie a změny v knihovnické práci mohou způsobit, že někteří z těchto tradičních nositelů vzdělanosti knihovnu opustí, protože tam nenajdou dobrý výběr knih.

3 Internet jako nástroj šíření vzdělanosti

3.1 Charakteristiky internetu

Dálkové studium pomocí internetu je neosobní – internet nahrazuje osobní kontakt mezi učitelem a studentem. Student proto musí být silně motivován, aby vůbec vydržel až do konce. Některé programy umožňují krátkodobý osobní kontakt s učebním poradcem – na př. v Open University mají studenti jednou za měsíc schůzku se svým poradcem a jednou za rok se sejdou na týden s ostatními studenty stejného předmětu. Některým studentům neosobní přístup vyhovuje. Jsou ze svých zkušeností se software zvyklí, že „help“ není osoba, nýbrž počítačový program.

Odkazy na informace v internetu studentům nahrazují dokumenty, které si dříve sháněli v knihovnách nebo si je museli kupovat. Ušetří jim to čas a výdaje. Nevýhoda je, že nad informacemi v internetových stránkách není žádná redakční kontrola, jaká je nad stránkami v knihách. Uživatel nemá záruku, že informace jsou hodnotné a přesné. To platí zvláště u stránek, které jsou přístupny zdarma. Za některé informace se platí, ale i tam není záruka kvality.

Všeobecnému přístupu k internetu brání dvě překážky: Jedna je neznalost, jak internet používat – nedostatek informační gramotnosti. Druhá je cena přístupu k počítačům a připojení na síť. K překonání obou překážek je zapotřebí, aby se vyrovnaly rozdíly mezi informačně gramotnými a vznikající informační chudinou. Letos na jaře oznámil Britský ministr financí, že vláda bude investovat peníze do vybudování 1000 středisek na práci s počítači ve školách, kolejích, knihovnách, internetových kavárnách a obchodech.

Zvláštní péče se věnuje lidem znevýhodněným, ať už tělesným postižením nebo stářím. Zpráva Královské komise s ohledem na péči o staré lidi [6], hovoří o nových možnostech intelektuálního uspokojení pomocí počítače a o tom, jak počítač může přinést svět do života lidí, kteří jsou okolnostmi od světa

odříznuti. Britská počítačová společnost, British Computer Society, nedávno rozeslala e-mailem výzvu, aby se přihlásili dobrovolníci, kteří by navštěvovali tělesně postižené a učili je používat počítač.

3.2 Internetové zdroje informací o šíření vzdělanosti

Podrobnosti o kursech, které spadají pod „Open learning“ nebo „Distance learning“, se nacházejí v několika databasích na internetu:

British Association for Open Learning (www.baol.co.uk)

Informace pro „Open learning“ administrátory, učitele a studenty.

Distance Learning (www.distance-learning.hobsons.com)

Největší database dálkových kursů vybudovaná společností

Distance Learning Association ve spolupráci s Open University.

The Learning Network (www.netlearn.co.uk)

Informace o kursech a učebních pomůckách pro studenty, kteří chtějí studovat na dálku. Uživatel se musí zapsat.

National Grid for Learning (www.ngfl.gov.uk)

Sbírka informačních zdrojů pro zvýšení vzdělanosti a šíření „Open learning“.

Přístup je zdarma, ale uživatel se musí zapsat.

National Extension College (www.nec.ac.uk)

Poskytuje už po 30 let příležitosti k dálkovému vzdělání prostřednictvím 100 kolejí

Open University (www.open.ac.uk)

Hlavní stránka nejstarší „otevřené university“ v Británii.

Open University Information Centre for Distance Learning

(www-icdl.open.ac.uk)

Database 31000 programů a 11000 abstraktů o dálkovém vzdělávání.

4 Internet v knihovnické práci

4.1 Internet v knihovnách

V programech na šíření informační gramotnosti je Britským knihovnám přidělena důležitá role.

Program „Open learning“ poskytl veřejným knihovnám finanční podporu na nákup studijních materiálů pro čtenáře, kteří se programu účastní.

Diskusní dokument The Learning Age [2], vydaný minulý rok na internetu ministerstvem školství, poukazuje na úzký vztah mezi šířením vzdělání a knihovnami a nabízí knihovnám finanční podporu ze státní loterie na nákup digitálního vybavení.

Ve zprávě New Library vydané minulý rok komisí Library and Information Commission [5] se píše na první stránce: „Jestliže veřejné knihovny ve Spojeném Království nevytvoří most mezi novým světem elektronických informací a jazykem a dějinami tisku, nikdo jiný to nedokáže, což by znamenalo riziko ztráty naší kultury, dědictví a vzdělání.“

V současné době probíhá první stáž projektu UK Electronic Library (UKEL). Předpokládá se, že UKEL vytvoří vstup pro New Public Library, poskytne služby čtenářům, a pomocí sítě rozšíří přístup k informačním zdrojům ve veřejných knihovnách. [7]

To vše naznačuje, že knihovny jsou pokládány za vhodné prostředí pro

budování informační gramotnosti a že pro tento účel dostávají finanční prostředky z různých pramenů.

Zdá se tedy, že by se knihovny mohly radovat ze současné situace, kde je s nimi počítáno při rozvoji nových metod informační práce.

Jestliže se ale všichni neradují, pak je to proto, že změny probíhají příliš rychle na to, a je obtížné udržovat s nimi krok.

4.2 Internetové zdroje informací pro knihovníky

Internet je také nástrojem pro knihovníky k vyhledávání informací. Nevýhoda stránek WWW je v tom, že nejsou systematicky seřazeny, tak jak na to byli knihovníci zvyklí ve své bibliografické práci.

Přístup k stránkám je nahodilý a často je založen na osobním doporučení kolegů. Zde je několik adres, které se mi zdají být zvláště zajímavé nebo užitečné pro knihovníky v jejich práci:

National Year of Reading (www.yearofreading.org.uk)

Interaktivní stránky pro čtenáře. Velice zábavné.

UK Public Libraries

(dspace.dial.pipex.com/town/square/acické/ukpublib.html)

Seznam veřejných knihoven napojených na internet.

Project Earl (www.earl.org.uk)

Konsorcium pro podporu internetu ve veřejných knihovnách.

The WWW Virtual Library (vlib.org)

Nejstarší katalog WWW stránek. Vytvořen zakladatelem WWW a udržován skupinou dobrovolných přispěvatelů.

The UK Web Library (www.scit.wlv.ac.uk/wwlib)

Klasifikovaný katalog britských stránek.

Internet Resources Newsletter (www.hw.ac.uk/libWWW/irn/irn.html)

Oběžník pro akademické pracovníky, studenty, technické a vědecké pracovníky. Zdarma.

5 Závěr

Náš úkol dnes není snadný. Neseme odpovědnost nejenom za zvýšení informační gramotnosti, ale také za údržbu vzdělanosti v širším smyslu. Najít správnou rovnováhu není snadné.

Krátce po tom, co jsem s Vámi minulý rok o podobných věcech hovořila, praskly v přednáškovém sále pojistky. Jak bychom asi v knihovnách vykonávali svou práci, kdyby technologický rozvoj, na který jsme vsadili, nečekaně selhal? Technické problémy s přechodem do nového tisíciletí (y2k) snad knihovny nepostihnou, ale dávají nám varování, že v technologii má někdy maličká chyba nedozírné následky.

Nezbývá nám nic jiného, než technologii důvěřovat a radovat se z možností, které nám přináší. Nové pracovní podmínky od nás vyžadují pružný přístup k novým metodám, ale zároveň také uvědomění o našem tradičním kulturním poslání.

Prameny:

- [1] Cejpek J. Informace, komunikace a myšlení. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-767-4
- [2] www.lifelonglearning.co.uk/greenpaper
- [3] With respect to old age...: A Report by the Royal Commission on Long Term Care. London: HMSO. Cm 4192-1, str.105]
- [4] McCormick A. & Sutton A. Open learning and the internet in public libraries. Boston Spa: British Library Research & Innovation Centre, 1998. (British Library Research and Innovation Report 135) ISBN 0 7123 97299 Unwin L. et al. The Role of the library in distance learning: BL research. Bowker Saur, 1998. ISBN 1 85739 221 3
- [5] New Library: the people's network. London: The Library and Information Commission, 1998. (also www.ukoln.ac.uk/services/lic/newlibrary)
- [6] With respect to old age...: A Report by the Royal Commission on Long Term Care. London: HMSO. Cm 4192-1, str.3]
- [7] www.earl.org/ukel www.viscount.org.uk/laser/ukelnews.html